

יכוין בקריאת חמשה פסוקים אלו שהם כנגד ה דמילוי הה דשם ב"ן להשאיר בו הארה מתוספת הנפש משבת שעברה

יג אֲנִי יְדוּהָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵהֵיטֵב לָהֶם עֲבָדִים וְאֲשַׁבֵּר מִטַּת עַלְכֶם וְאוֹלֶךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוֹת: פ יד וְאִם-לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת

יג אֲנִי יְדוּהָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵהֵיטֵב לָהֶם עֲבָדִים וְאֲשַׁבֵּר מִטַּת עַלְכֶם וְאוֹלֶךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוֹת: פ יד וְאִם-לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת

(13) I am the Lord your God Who took you out from the land of Egypt from being slaves to them; and I broke the pegs of your yoke, and led you with your heads held high. (14) But if you do not listen to Me and [therefore] do not

RASHI

רש"י

(13) **I am the Lord your God [Who took you out from the land of Egypt]** — *i.e.*,

It is worthwhile for you to believe Me that I can do all these things, for I indeed "took you out from the land of Egypt" and performed great miracles for you (Torat Kohanim 26:16).

מִטַּת — *[A plowing yoke consists of a bar that is placed over the animal's neck and reins that are placed under its neck and threaded through two holes at each end of the bar. This term מוטס refers to] a type of peg, which is inserted into the two [holes at the] ends of the yoke. [These pegs therefore jam*

the reins tight through the holes.] preventing the reins from coming off the head of the ox, and [preventing the] undoing the knot. [The term is] as [it appears] in the verse (Jeremiah 27:2),

*"Make for yourself reins and yoke-pegs (מטוט);" cheville in Old French. קוממיות — [means:] Erect in stature [due to relief from bondage] (Torat Kohanim 26:17). (14) **But if you do not listen to Me** — [Above, however, Scripture said (verse 3), "If you follow My statutes ...,"*

so here, should it not have said "But if you do not follow My statutes?" The meaning is: If you do not] work strenuously in the study of Torah in order to know its exposition by our Sages [in the Oral Torah. For] I might have thought that this phrase ["if you do not listen to Me,"] refers to fulfilling the Torah's commandments. However, when the verse continues with, "and you do not perform all these commandments," I see that the fulfillment of commandments is stated. So what is the meaning when Scripture states here "if you do not listen to Me?" It means [that you do not listen to Me] to work strenuously in the study of Torah [in order to know its exposition by our Sages in the Oral Torah, as explained]. And what is the meaning of [the seemingly superfluous addition of] "to Me" [in this phrase "But if you do not listen to Me"]? This is speaking exclusively about someone who knows his Master, and yet willfully

(יג) אֲנִי הָ אֱלֹהֵיכֶם. כְּדָאֵי אֲנִי שְׁתַּאֲמִינוּ בִּי, שְׂאֲנִי יְכוּל לַעֲשׂוֹת כָּל אֱלֹהִים, שֶׁהָרִי הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְעַשִׂיתִי לָכֶם נִסִּים גְּדוֹלִים. מִטַּת. כְּמִין יְתֵד בְּשָׁנֵי רִאשֵׁי הָעַל הַמְעַבְבִּים הַמוֹסְרָה, שֶׁלֹּא תִצָּא מִרֹאשׁ הַשׁוֹר וְיִתִּיר הַקֶּשֶׁר, כְּמוֹ (יִרְמִיָּה כו, ב): "עֲשֵׂה לָךְ מוֹסְרוֹת וּמִטוֹת", קְבִילִיִּי אֲבָלְעֵז. קוֹמְמִיּוֹת. בְּקוֹמָה זְקוּפָה: (יד) וְאִם-לֹא תִשְׁמָעוּ לִי. לְהִיּוֹת עֲמִלִּים בַּתּוֹרָה וְלִדְעַת מִדְרַשׁ חֻקִּים, יְכוּל, יִקָּים הַמִּצְוֹת כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וְלֹא תַעֲשׂוּ וְגוֹן" — הָרִי קִיּוֹם מִצְוֹת אֲמֹרָה! הָאֵ מָה אֲנִי מְקִים: "וְאִם-לֹא תִשְׁמָעוּ לִי", לְהִיּוֹת עֲמִלִּים בַּתּוֹרָה, וּמָה תִלְמוּד לֹאֵר "לִי", אֵין לִי אֱלֹא זֶה הַמְּכִיר אֶת רְבוּנוֹ וּמִתְבָּנֵן

ית כל פקודי־הַאֱלֹהִים: טו וְאִם
בְּקִימֵי תִקְוֶזוֹן וְאִם יֵת דִּינֵי
תִרְחַק נִפְשָׁכּוֹן בְּדִיל דְּלֹא
לְמַעַבְד יֵת כֹּל פְּקוּדֵי

כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה: טו וְאִם־בְּחֻקֵּי תִמְאָסוּ
וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי
עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי לְהַפְרֹכֶם אֶת־

perform all these commandments, (15) And if you despise My statutes and reject My judgments, not performing any of My commandments, thereby abrogating

RASHI

rebels against Him (Sanhedrin 109a). [We find an expression] likewise regarding Nimrod [where Scripture says] (Genesis 10:9), “He was a powerful hunter before the Lord” — [see Rashi there, where it is explained that the seemingly superfluous expression “before the Lord” means that Nimrod knew God but nevertheless intentionally rebelled against Him; likewise, regarding the men of Sedom, [where Scripture says of them that they were] (Genesis 13:13), “very evil and sinful against the Lord” — [and Rashi there explains that they knew their Master but nevertheless they

רש"י
לְמַרְד בּו. וְכֵן בְּנִמְרוֹד (בראשית, י ט): “גבר-ציד
לפני ה’”, שִׁמְכִירוֹ וּמִתְכַּוֵּן לְמַרְד בּו. וְכֵן בְּאַנְשֵׁי סְדוֹם
(בראשית, יג יג): “רעים וְחֹטְאִים לֵה מְאֹד” –
מְכִירִים אֶת רְבוּנָם וּמִתְכַּוְּנִים לְמַרְד בּו. וְלֹא תַעֲשׂוּ.
(תורת כהנים) מִשְׁלֵא תִלְמְדוּ, לֹא תַעֲשׂוּ; הָרִי שְׁתִּי
עֲבֹרוֹת: (טו) וְאִם־בְּחֻקֵּי תִמְאָסוּ. מוֹאֵס בְּאַחֲרֵים
הַעוֹשִׂים. מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם. שׂוֹנֵא הַחֻקִּים.
לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת. מוֹנֵעַ אֶת אַחֲרֵים מֵעֲשׂוֹת.
אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי. כּוֹפֵר שְׁלֵא צִוִּיתִים, לְכַף נֶאֱמַר:
”אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי”, וְלֹא נֶאֱמַר: אֶת־כָּל־הַמִּצְוֹת.
לְהַפְרֹכֶם אֶת־בְּרִיתִי. כּוֹפֵר בְּעֶקְרָה; הָרִי שְׁבַע
עֲבֹרוֹת: הָרֵאשׁוֹנָה גּוֹרְרַת הַשְּׁנִיָּה, וְכֵן עַד הַשְּׁבִיעִית,
וְאֵלוֹ הֵן: לֹא לְמַד, וְלֹא עֲשָׂה, מוֹאֵס בְּאַחֲרֵים

intentionally rebelled against Him (Torat Kohanim 26:18). ולא תעשו — [means, “and do not perform all these commandments.” This teaches us that] if you do not learn [the Torah], you cannot fulfill [its commandments in their proper manner, i.e., according to the Oral Torah]. Scripture hereby enumerates two transgressions [namely, (a) not learning the Torah and therefore (b) not fulfilling its commandments properly] (Torat Kohanim 26:18). (15) And if you despise My statutes — [refers to someone who] despises others that fulfill [the Torah's commandments] (Torat Kohanim 26:18); And reject My judgments — [refers to someone who] hates the Sages (ibid.); Not performing — [refers to someone who] prevents others from fulfilling [the Torah's commandments] (ibid.); Any of My commandments — [refers to someone who] denies that I [God,] commanded [the Torah's commandments]. This is why the verse says “any of My commandments” and “not any of the commandments;” (ibid.) Thereby abrogating My covenant — [refers to someone who] denies the Main Tenet [of Judaism, namely, that God is the Omnipotent Creator of all existence] (ibid.) Hence, this verse has enumerated seven sins (see verse 16 for the seven punishments that correspond to them; and see verses 18, 21, 24 and 28), whereby the first sin leads to the next, and so on, until the seventh [and the process of degeneration is] as follows: [First, a person] does not learn the Torah; then, he [subsequently] does not fulfill the commandments; he then despises others who

לאֲשֵׁנֵי־תֹכֹחַן יִתְּ קִיָּמִי: טז אַף
אֲנִי אֶעֱבֹד דָּא לְכוֹן וְאֶסְעֹר
עֲלֵיכוֹן בְּהִלְתָּא יִתְּ שְׁחַפְתָּא
וְיִתְּ קִדְחָתָא מִחֲשֹׁכַן עֵינִין
וּמִפְחָן נַפְשׁ וְתוֹזְרֵעוֹן לְרִיקוֹנוֹן
זֶרְעוֹנוֹן וְיִיכְלְנִיה בְּעַלְי
דְּבִיכוֹנוֹ: יז וְאִתְּן רוּגְזִי בְּכוֹן
וְתִתְּבְרוֹן קִדְם בְּעַלְי דְּבִיכוֹנוֹ

בְּרִיתִי: טז אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־נְאֻת לְכֶם
וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בְּהִלָּה אֶת־הַשְּׁחַפֹּת וְאֶת־
הַקִּדְחַת מַכְלֹת עֵינַיִם וּמְדִיבַת נַפֶּשׁ
וְזֶרְעָתֶם לְרִיק זֶרְעֲכֶם וְאֶכְלֶהוּ אִיְבֵיכֶם:
יז וְנָתַתִּי פָנַי בְּכֶם וְנִגְפַתֶּם לְפָנַי אִיְבֵיכֶם

My covenant, (16) Then I too, shall do the same to you; I shall order upon you shock, consumption, fever and diseases that cause hopeless longing and depression. You will sow your seed in vain and moreover, your enemies will eat it. (17) I shall set My attention against you and you will be smitten before

RASHI

רש"י

do fulfill them; then, he hates the Sages, prevents others from fulfilling the commandments, denies the [authenticity of the] commandments and [finally] denies the very omnipotence of God. (16) והפקדתי עליכם — [means:] “I shall order upon you.” שחפת — This is a disease which consumes the flesh; anpoles in Old French. [The afflicted] appears like one who has had swellings and whose swellings have eased off, thereby causing a sad appearance to his face [due to the stretched skin sagging after the swellings have eased]. קדחת — This is a disease which makes the body feverish, heating it up and making it burn. [The expression is] similar to [that in] the verse (Deuteronomy 32:22), “For a fire blazes (קדחה) in My wrath.” מכלות עינים — [These expressions refer to the circumstance whereby] the eyes (עינים) look with anticipation, longing for (כלות) the time when the afflicted will be healed; but alas, he eventually does not heal, and depression (מדיבת נפש) then falls upon his family members due to his death. Any desire that is not realized or some prolonged yearning [for something], is termed כליון עינים. You will sow your seed in vain [and moreover your enemies will eat it] — [This verse means:] You will sow, but it will not grow; moreover, whatever will grow — “your enemies will eat.” (17) ונתתי פני — [The word here פני, means] My leisure. [Thus, God is saying here:] “I shall turn (פונה) from all My affairs, in order to do you harm.” ורדו בכם שנאיכם — [This expression is to be understood] literally, namely, [that those who

העושים, שונא את החכמים, מונע את האחרים, כופר במצוות, כופר בעקר: (טז) והפקדתי עליכם. וצויתי עליכם. שחפת. חלי שמשחף את הבשר, אנפולי"ש בלע"ז, דומה לנפוח שהוקלה נפחתו ומראית פניו זעופה. קדחת. חלי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו כמו (דברים, לב, כב): “כי-אש קדחה באפי.” מכלות עינים ומדיבת נפש. העינים צופיות וכלות לראות שיקל וירפא, וסוף, שלא ירפא, וירדבו הנפשות של משפחתו במותו. כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממשכה, קרויה כליון עינים. וזרעתם לריק. תזרעו ולא תצמח, ואם תצמח, “ואכלהו איביכם”: (יז) ונתתי פני. פנאי שלי, פונה אני מפל עסקי להרע לכם. ורדו בכם

וַיִּרְדּוּ בְּכֶם שְׂנְאֵיכֶם וְנִסְתָּם וְאִי־רִדְתֶּם אֶתְכֶם:
וַיִּרְדּוּ בְּכֹן סְנְאֵיכֹן וְתַעֲרִיקוּן וְלִית דְּרִדְיָה יִתְכֹן:

your enemies. Those who hate you will oppress you; you will flee, but no one will be pursuing you.

RASHI

*hate you] will rule over you. Now, the Aggadic explanation of this passage (beginning from verse 16), as taught in Torat Kohanim (26:19-25), is as follows: אף אני — I shall speak only out of rage אעשה זאת (אף). Likewise, והלכתי אף אני עמכם בקרי (אף) 24 below); והפקדתי עליכם — The plagues will address (מופקדות) you one immediately after the other, i.e., the first plague will not have even finished, when I shall bring the next one upon you, right next to [the preceding one, and so on]; בהלה — This is a plague that shocks (מבהלת) people. And what is this? A plague [whose cure people anxiously] await [and when the afflicted dies suddenly, people are (נבהלים) shocked]; את השחפת [ואת הקדחת מכלות עינים ומדיבת נפש] — Sometimes, a person is sick and lying in bed, but his flesh is well preserved on him — [not so here! For] Scripture continues, שחפת, a disease that consumes the flesh; and occasionally, a person may be worn away [from disease], but is comfortable in that he has no burning fever — [not so here! For] Scripture continues, ואת הקדחת, which teaches us that [the afflicted] will be burning with fever; or sometimes, a person may be burning with fever, but he himself believes that he will survive — [not so here! For] Scripture continues, “[and diseases] that cause hopeless longing” [explained above in Rashi to mean that he will not heal]; or, even though he himself may believe that he will not survive, nevertheless, others may believe that he will — [not so here! For] Scripture continues, ומדיבת נפש [explained above in Rashi to mean that the family members of the afflicted will be depressed due to his death]; **You will sow your seed in vain [and moreover, your enemies will eat it]** — [means:] You will sow your seed, but it will not grow. If this is the case, though, what would your enemies come and eat, that the verse should then continue “and moreover, your enemies will eat it”?! What circumstance are we speaking about here? You will sow your seed in one particular year, and indeed it will not grow then; in the following year, however, it will grow, but then, your enemies will come and find the produce [and gather it in for their own provision] when they besiege [the cities of*

רש"י

שְׂנְאֵיכֶם. כְּמִשְׁמַעוֹ, יִשְׁלְטוּ בְּכֶם. אֶגְדַּת תּוֹרַת כְּהֻנִּים מִפְרָשָׁה זֹאת: אֶף-אֲנִי אֶעֱשֶׂה-זֹאת. אִינִי מְדַבֵּר אֶלֶּא בְּאֵף, וְכֵן; וְהִלַּכְתִּי אֶף-אֲנִי עִמָּכֶם בְּקָרִי. וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם. שִׁיְהִיו הַמְּכֹת פּוֹקְדוֹת אֶתְכֶם מִזֶּה לְזֶה; עַד שֶׁהִרְאִישׁוּנָה פְּקוּדָה אֶצְלָכֶם, אֲבִיא אַחֲרַי וְאֶסְמְכְנָה לָהּ. בְּהִלָּה. מִכָּה הַמְּבַהֶלֶת אֶת הַבְּרִיּוֹת, וְאִיּוֹ, זֶה מְכַת מִתָּן. אֶת-הַשְּׁחַפֵּת. יֵשׁ לָךְ אָדָם שֶׁהוּא חוֹלָה וּמְטַל בְּמִטָּה, אָבֵל בְּשָׂרוֹ שְׁמוֹר עָלָיו, תִּלְמוּד לומר: “שְׁחַפֵּת”, שֶׁהוּא נִשְׁחָף; אוֹ עֵתִים, שֶׁהוּא נִשְׁחָף, אָבֵל נָח וְאִינוּ מְקַדְּיָה; תִּלְמוּד לומר “וְאֶת הַקְּדַחַת”, מְלַמֵּד, שֶׁהוּא מְקַדְּיָה, אוֹ עֵתִים, שֶׁהוּא מְקַדְּיָה, וְסָבוּר הוּא בְּעֵצְמוֹ שִׁיְחִיָּה, תִּלְמוּד לומר: “וְהַמְּכֹלוֹת עֵינִים”, אוֹ הוּא אִינוּ סָבוּר בְּעֵצְמוֹ שִׁיְחִיָּה, אָבֵל אַחֲרֵים סָבוּרִים שִׁיְחִיָּה, תִּלְמוּד לומר: “וְהַמְּדִיבַת נֶפֶשׁ”. וְזֶרְעָתֶם לְרִיק זֶרְעָכֶם. זֶרְעָה וְאִינָה מִצְמַחַת, וּמַעֲתָה מָה אוֹיְבֵיכֶם בָּאִים וְאוֹכְלִים, וּמָה תִּלְמוּד לומר: “וְאֶכְלֶהוּ אִיבֵיכֶם”, הָא כִּי צַד, זֶרְעָה שְׁנָה רֵאשׁוֹנָה וְאִינָה מִצְמַחַת, שְׁנָה שְׁנִיָּה, מִצְמַחַת וְאוֹיְבִים בָּאִים וּמוֹצְאִים תְּבוּאָה לִימֵי

RASHI

Israel — thus, inside [the besieged cities.] people will be dying, as they had not gathered in produce from the previous year [since it had not grown then]. Another explanation of “You will sow your seed in vain” is that Scripture here is alluding to sons and daughters, namely, that you will invest hard work in your children, rearing them, but [the punishment of your] sin will come and consume them, as the verse says (Lamentations 2:22), “Those whom I have reared and brought up — my enemy has consumed;” **I shall set My attention against you** — Just as Scripture writes regarding [the Jews when they are rewarded with] good (verse 9 above), “I shall turn [My attention] towards you” — so too, here, when [they are punished with] bad, Scripture writes the same [expression], “I shall set My attention [against you].” Our Sages have drawn a parable here to a king, who said to his servants [when they had not obeyed him]:

“I am now turning my attention from all my affairs, and am occupying myself with you, to do you harm!” — **ונגפתם לפני איביכם** — [literally, “and you will fall by the plague before your enemies.” That is, the phrase “I shall set My attention against you” means] that the deathly plague will kill you inside [the besieged cities, and this phrase here **ונגפתם לפני איביכם**, means] while your enemies surround you outside [and rejoice that you are dying off within, from the plague] (Siftei Chakhamim); **ורדו בכם שנאיכם** — I shall make those who hate you stem from within your very own people (Mizrachi). For at the time when the nations stand against Israel, the nations will seek out only that which is on the outside, as the verse says (Judges 6:3-4), “And it happened, when Israel sowed, that Midyan, Amaleik and the children of the East came up ... and they camped against them and destroyed the Land's produce.” However, [continues God here,] at the time when I shall set up [enemies] against you from within your very own camp, they will seek out your hidden treasures [within]. Thus, says the verse (Mikha 3:3), “who ate the flesh of My people and flayed their skin from upon them [and cracked through their bones] — the metaphor of breaking the bone to get to the marrow within, alluding to the enemy seeking out the hidden treasure within]. [Until now, the Aggadic explanation of our verses. Now, Rashi continues his commentary:] **You will flee** — out of [sheer] fright; **But no one will be pursuing you** — [Your enemies will not bother pursuing you,] for you will lack strength [and be unable to wage war] (Siftei Chakhamim).

רש"י

המצור, וְשֹׁפְנִים מִתִּים בְּרָעַב, שֶׁלֹּא לָקְטוּ תְבוּאָה אֲשֶׁתִּקְדוּ. דָּבָר אַחֵר: “וְזָרְעֵתֶם לְרִיק זָרְעֵכֶם”, כִּנְגֵד הַבְּנִים וְהַבָּנוֹת הַכְּתוּב מַדְבַּר, שֶׁאֵתָה עִמְלָה בָהֶם וּמִגְדֹּלָן וְהַחֲטָא בָּא וּמִכְלָה אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ב, כב): “אֲשֶׁר-טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אֵיבִי כָלֶם”. וְנִתְתִּי פָנַי בְּכֶם. כִּמּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּטוֹבָה: “וּפְנֵיתִי אֲלֵיכֶם”, כִּף נֶאֱמַר בְּרָעָה: “וְנִתְתִּי פָנַי”. מְשֻׁלוֹ מְשַׁל לְמִלְךָ שֶׁאֲמַר לְעַבְדָּיו: פּוֹנֵה אֲנִי מִכָּל עֶסְקִי וְעוֹסֵק אֲנִי עִמְכֶם לְרָעָה. וְנִגְפָתֶם לְפָנַי אֵיבֵיכֶם. (תּוֹרַת כְּהֻנִּים) שֶׁיְהִיָּה הַמּוֹת הוֹרֵג אֶתְכֶם מִבְּפָנִים וּבְעֵלֵי דְבִבְיֹכֹן מִקִּיפִין אֶתְכֶם מִבְּחוּץ. וְרָדוּ בְכֶם שֶׁנֶּאֱמַר. (תּוֹרַת כְּהֻנִּים) שֶׁאֵינִי מֵעַמִּיד שׁוֹנְאִים אֶלָּא מִכֶּם וּבְכֶם, שֶׁבִשְׁעָה שֶׁאֲמוֹת הָעוֹלָם עוֹמְדִים עַל יִשְׂרָאֵל, אֵינָם מְבַקְשִׁים אֶלָּא מֵהַ שְׁבָגְלוֹי, שֶׁנֶּאֱמַר (שׁוֹפְטִים ו, ג-ד): “וְהִיָּה אִם-זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדֶּן וְעַמְלָק וּבְנֵי קָדָם וְכֹן, וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיִּשְׁחִיתוּ אֶת-יְבוּל הָאָרֶץ”, אֲבָל בִּשְׁעָה שֶׁאֲעַמִּיד עֲלֵיכֶם מִכֶּם וּבְכֶם הֵם מְחַפְשִׁים אַחֵר הַמְּטַמְּנִיּוֹת שְׁלֵכֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מִיכָה ג, ג): “וְאֲשֶׁר אֶכְלוּ שָׂר עַמִּי וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ וְגו’”. וְנִסְתָּם. מִפְּנֵי אֵימָה. וְאֵין-רֹדֶף אֶתְכֶם. מִבְּלֵי בַח:

WRITINGS Proverbs 29

כתובים משלי פרק כט

יט בְּמַלִּי לֹא מִתְרַדֵּי עֲבָדָא
 דִּידַע גֵּיר וְלֹא בְלִיעַ: כ אין
 חֲזִיתָא גְבֵרָא דְמַעְרָקְלִין מְלוֹי
 סְכוּיָא דְטָב הוּא סְכְלָא מְנִיָּה:
 כא מִתְפַּנֵּק מִן טְלוֹיָתִיָּה
 לְעֲבָדָא גְהוּי וּבִאחֲרֵיתֶיהָ יְהִי
 מְנַסָּח: כב גְּבֵרָא רְגֻזָּא מְגַרָּג
 תִּיגְרִי וּגְבֵרָא חֲמֻתָּנָא סְגַעִין חוּבוּי: כג רְמוּתָּא דְבֵר נְשָׂא תְשַׁפְּלֵנִיהָ וּמִן דְּמִפְּיָא רוחֶיהָ נִפְלַג יְקָרָא:

יט בְּדַבְרִים לֹא־יוֹסֵר עֶבֶד כִּי־יִבִין וְאִין מַעֲנָה:
 כ חֲזִית אִישׁ אֵץ בְּדַבְרָיו תִּקְוָה לְכַסִּיל מִמֶּנּוּ:
 כא מִפְּנֵק מְנַעַר עֲבָדוֹ וְאַחֲרֵיתוֹ יִהְיֶה מְנוּן: כב אִישׁ־
 אֲף יִגְרָה מְדוֹן וּבַעַל חֲמָה רַב־פֶּשַׁע: כג גְּאוֹת אָדָם
 תְּשַׁפְּלֵנּוּ וּשְׁפַל־רוּחַ יִתְמַךְ כְּבוֹד:

(19) A slave cannot be chastised with words, because he will understand, but without response. (20) If you see a man hasty with his words, there is more hope for a fool than for him. (21) If one pampers his slave from childhood, he will ultimately be a ruler. (22) A quick-tempered man stirs up strife, and a wrathful man abounds in transgression.(23) A man's haughtiness will humble him, but one of humble spirit will grasp honor.

RASHI

רש"י

(19) **Because he will understand, but without response** — *As soon as he sees that the one who was reproofing him is silent, and has no further response, he reverts to his misconduct.* (20) **Hasty with his words** — *Who hurries to respond.* (21) **His slave from childhood** — *This refers to the Evil Inclination.* מְנוּן — *A ruler.* (22) **Will grasp honor** — *Will approach honor.*

(יט) כִּי יִבִין וְאִין מַעֲנָה. בְּשֵׂרֹאָה שְׁהָה הַמוֹכִיחַ שׁוֹתֵק וְאִין לוֹ עוֹד מַעֲנָה הוּא חוֹזֵר וּמְקַלְקֵל: (כ) אֵץ בְּדַבְרָיו. מְמַהֵר לְהַשִּׁיב: (כא) מְנַעַר עֲבָדוֹ. יִצַר הָרַע: מְנוּן. שְׁלִיט: (כב) מְדוֹן. מִדַּת הַדִּין: (כג) יִתְמַךְ כְּבוֹד. יִקְרַב אֶל הַכְּבוֹד:

Mishnah Kiddushin, chapter 4

משנה קדושין פרק ד

(1) Ten [familial] genealogical lineages went up from Babylon: [they are] priests, levites, Israelites, *chalalim* [born from a union of a divorcee with a priest], converts, freed slaves, *mamzerim*, [the offspring of an incestuous relationship forbidden by Torah law], *netinim* [descendants of the Givonites (see Joshua 9:17)], *shetuki* and *asufi* [to be explained in the next Mishnah]. Priests, levites and Israelites may intermarry with one another. Levites, Israelites, *chalalim*, converts, and freed slaves may intermarry with one another. Converts and freed slaves, *mamzerim*, *netinim* and *shethuki* and

א עֲשָׂרָה יוֹחְסִין עָלוּ מִבָּבֶל, כְּהֵנִי, לוּוִי, יִשְׂרָאֵלִי, חֲלָלִי, גְּרִי, וְחֲרוּרִי, מְמוּזֵרִי, נְתִינֵי, שְׁתוּקִי, וְאַסוּפִי. כְּהֵנִי לוּוִי וְיִשְׂרָאֵלִי, מְתָרִים לְבוֹא זֶה בְּזֵה. לוּוִי יִשְׂרָאֵלִי חֲלָלִי גְּרִי וְחֲרוּרִי, מְתָרִים לְבוֹא זֶה בְּזֵה. גְּרִי

רבנו עובדיה מברטנורא

א עֲשָׂרָה יוֹחְסִין עָלוּ מִבָּבֶל. שֶׁהִפְרִישׁ עֲזָרָא כָּל הַפְּסוּלִים שֶׁהָיוּ בְּבָבֶל וְהוֹלִיכִין עִמּוֹ, כִּדִּי שְׁלֹא יִתְעַרְבוּ עִם הַמִּיּוֹחְסִין, מֵאַחַר שֶׁאֵין שָׁם בִּיד: חֲלָלִי. כִּהְנִים שְׁנוּלְדוּ מִן הַפְּסוּלוֹת לְכַהֲנָה, כִּגוֹן אֶלְמָנָה לְכַהֵן גְּדוֹל, גְּרוּשָׁה חֲלָלָה זוֹנָה לְכַהֵן

asufi are all permitted to intermarry with each other. (2) And these are referred to as *shetuki*: one who knows his mother but not his father [*shetuki*, as in *shtok* — keep silent, when he asks his mother about his father, she silences him], *asufi* he who is [*asuf*] gathered in from the streets and knows neither his father nor his mother. Abbu Shaul used to call the *shetuki*, *beduki* [from the word *livdok* — to search out, i.e., we ask her and she is believed as to who impregnated her]. (3) All those [including converts from Ammon and Moav]

who are forbidden to enter into the assembly, may intermarry with each other. Rabbi Yehudah prohibits [the marriage of a convert (who is not from Ammon or Moav) to a *mamzer*] Rabbi Eliezar says: Positive with positive are permitted [to intermarry, i.e., one who is positively a *mamzer* may marry one who is positively a *netinah*, however,] positive with doubtful, [or] doubtful with positive [i.e., a *mamzer* or *netin* with a *shetuki* or *asufi*,] or doubtful with doubtful are forbidden [to intermarry with each other, since one party may, in fact, be legitimate]. These are referred to as doubtful: *shetuki*, *asufi* and Cutheans [since they were not knowledgeable in the laws of marriage and divorce, their offspring were questionably illegitimate]. (4) If one [a priest] marries a priest's daughter [of a family which is rumored to be blemished], he must investigate her descent up to four mothers [i.e., two from the father's side and two from the mother's side] which are eight [namely,]: her mother and her mother's mother, her mother's paternal grandmother and her grandmother [i.e., her mother's paternal grandmother's mother], her father's mother and her mother [i.e., her father's maternal grandmother], her father's paternal grandmother and her mother [one investigates the mothers, but not the fathers, because, if there had been blemishes from the father's side, these would likely become common knowledge, because men while quarreling, would call attention to any

רבנו עובדיה מברטנורא

הדיוט: חרורי. עבדים משוחררים: נתיני. גבעונים שמלו בימי יהושע, ונאסרו לבא בקהל: שתוקי ואסופי. מפרש להו ואזיל: גיורי וחרורי ממזרין כו' כולם מותרין לבא זה בזה. דקהל גרים לא אקרי קהל, ולא הוזהרו ממזרים לבא בקהל גרים. אבל לויי וישראלים בממזרי לא. ושתוקי ואסופי ספק ממזרים הם ומותרין להתערב בממזר ודאי, דאמרין בקהל ודאי הוא דלא יבא, הא בקהל ספק יבא: ב שתוקי, כל שהוא מכיר את אמו. שקורא אבא, ואמו משתקתו: בדוקי. שבדוקין את אמו. אם אמרה לכשר נבעלתי, הולד כשר. והלכה כאבא שאול: ג כל האסורים לבא בקהל. אע"ג דתנינן לה ברישא ממזרי ונתיני וכו' מותרים לבא זה בזה, הא קמ"ל כגון גר עמוני ומואבי עם ממזר שתוקי ואסופי: ר"י אוסר. מפרש בגמרא דדחי קאמר, אפילו ר' יהודה שאוסר גר בממזרת, הני מילי גר של שאר נכרים שמותר לבא בקהל הוא דאסור בממזרת לרבי יהודה דס"ל קהל גרים אקרי קהל, אבל גר עמוני ומואבי שאסור לבא בקהל מודה רבי יהודה שמותר בממזרת: ודאן בודאן מותר. כגון ממזרי בנתיני: ודאן בספיקן. ממזרי ונתיני בשתוקי ואסופי: ספיקן בספיקן. שתוקי בשתוקית, ואסופי באסופית, ואסופי בשתוקית. אע"פ שזה ספק וזה ספק אסור, שמא זה כשר וזה פסול. והלכה כרבי אליעזר: כותי. הוי ספיקייהו, לפי שאין בקיאי בתורת גטין וקדושיין. והאידינא עשאום כנכרים גמורים לכל דבריהם: ד ארבע אמהות. ב' מצד האב וב' מצד האם: שהם שמנה. ארבע מן האב. וארבע מן האם.

וחרורי ממזרי ונתיני שתוקי ואסופי, כלם מתרין לבוא זה בזה: ב ואלו הם שתוקי, כל שהוא מכיר את אמו ואינו מכיר את אביו. ואסופי, כל שנאסף מן השוק ואינו מכיר לא אביו ולא אמו. אבא שאול היה קורא לשתוקי, בדוקי: ג כל האסורים לבוא בקהל, מתרים לבוא זה בזה. רבי יהודה אוסר. רבי אליעזר אוסר, ודאן בודאן, מתר. ודאן בספקן, וספקן [בודאן, וספקן] בספקן, אסור. ואלו הן הספקות, שתוקי, אסופי, וכותי: ד הנושא אשה כהנת, צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות שהן שמונה, אמה ואם אמה, ואם אבי אמה ואמה, ואם אבי אמה, ואם אבי

statement of our Mishnah]. Rabbi Yehudah says: The daughter of a male convert [even though her mother was an Israelite] is as the daughter of a male *chalal* [in that they are both forbidden to marry priests]. (7) Rabbi Eliezer ben Yaakov [argues with Rabbi Yehudah of the previous Mishnah and] says: If an Israelite marries a female convert, his daughter is fit for priesthood, and [even] if a [male] convert marries the daughter of an Israelite, his daughter is [also] fit for the priesthood. However, if a male convert marries a female convert, their daughter is unfit for the priesthood. [The same law applies to] a convert as to freed slaves even

unto ten generations [his daughter is unfit] unless [at least] his mother is an Israelite. Rabbi Yose [argues with both Rabbi Yehudah and Rabbi Eliezer ben Yaakov and] says: Even a male convert who married a female convert [and then conceived], his daughter is fit [to be married] to a priest. (8) If a man declares, This son of mine is a *mamzer*, he is not believed [a relative is disqualified from being a witness]. And even if both [the husband and the wife] admit that the child within her is a *mamzer*, they are not believed [as above]. Rabbi Yehudah says: They are [i.e., he is] believed [Rabbi Yehudah derives this from the verse "Rather he must acknowledge the firstborn, the son of the hated," (Deuteronomy 21:17) i.e., he acknowledges him to others, and is believed regarding his son]. (9) If a man authorizes his agent to give his daughter in betrothal and then he himself goes and gives her in betrothal to another: if the [betrothal] by him came before [the betrothal of his agent], his betrothal is valid, but if the agent's was first, the first [i.e., the agent's] betrothal is valid. But if it is unknown, both must give her a divorce, or if they wish, one gives a divorce while the other marries her. Likewise, if a woman authorizes her agent to give herself in betrothal and she goes and betroths herself [to another] if her own preceded [his], her betrothal is valid; if the agent's was first, the first [i.e., the agent's], is valid. And if they do not know, both must give her a divorce, or if they

בבנו עובדיה מברטנורא

בנו, עד סוף כל הדורות. אבל בתו מִישראל כשרה לכהונה, דבת חלל עצמה מִישראל כשרה לכהונה: בת גר זכר. אפילו מִישראלית, פסולה לכהונה כבת חלל זכר: ז' ר"א בן יעקב אומר כו'. מסקינן בגמרא שהבא לימלך מוריק לו כר"א ב"י שלא ישא כהן בת גר וגירות. אבל אם נשא, הלכה כר' יוסי, ואין מוציאין אותה מידו, וזרעו ממנה כשר: ח' האומר בני זה ממזר הוא אינו נאמן. דקרוב הוא אצלו ואין קרוב כשר להעיד: ואפילו שניהם. הבעל ואשתו. ולא מבעיא כשהבא לבדו מעיד שהוא ממזר, דלא מהימן, דלא קים ליה בגויה. אלא אפילו אמו דקים ליה בגויה, אינה נאמנת: אפילו על עובר שבמעיה. שלא היה לעולם בחזקת כשרות: ר' יהודה אומר נאמנים. טעמא דר' יהודה דכתיב יכיר, יכירונו לאחרים. מכאן שהבא נאמן לפסול את בנו, ואין האם נאמנת על בנה. ודוקא על בנו הוא נאמן, אבל לא על בן בנו שאם היו לבן זה בנים אינו נאמן לפסלם. והלכה כר' יהודה: ט' וכן האשה שנתנה רשות לשלוחה. אצטרך תנא לאשמועינן באב שעשה שליח לקדש את בתו ובאשה שעשתה שליח לקדש את

לכהנה. חלל שנשא בת ישראל, בתו פסולה לכהנה. רבי יהודה אומר, בת גר זכר כבת חלל זכר: ז' רבי אליעזר בן יעקב אומר, ישראל שנשא גיורת, בתו כשרה לכהנה. וגר שנשא בת ישראל, בתו כשרה לכהנה. אבל גר שנשא גיורת, בתו פסולה לכהנה. אחד גר ואחד עבדים משהררים, אפלו עד עשרה דורות, עד שתהא אמו מִישראל. רבי יוסי אומר אף גר שנשא גיורת, בתו כשרה לכהנה: ח' האומר בני זה ממזר, אינו נאמן. ואפלו שניהם אומרים על העבר שבמעיה ממזר הוא, אינם נאמנים. רבי יהודה אומר, נאמנים: ט' מי שנתן רשות לשלוחו לקדש את בתו והלך הוא וקדשה, אם שלו קדמו קדושו קדושו. ואם של שלוחו קדמו, קדושו קדושו. ואם אינו ידוע, שניהם נותנים גט. ואם רצו, אחד נותן גט

wish hone gives a divorce while the other marries her. (10) If a man [e.g., a priest of known proper lineage] and his wife went overseas and then he, his wife and children returned and he declared behold this is the woman who went with me overseas and these are her children, he need not bring proof [of proper lineage] regarding the woman, or the [small] children [attached to her]. [If he declares] she died [abroad] and these are her children, he must bring proof regarding the children [that they are in fact the children of his deceased wife], but not regarding the woman. (11) [If he said] I married a woman overseas and behold this is she and these are her children, he must bring proof regarding the [lineage of the] woman, but not of the [small] children [attached to her]. [If he said] She died and these are her children, he must bring proof regarding [the lineage of] the woman and of the children. (12) A man may not be alone with two women, but one woman may be alone with two men [since each will be embarrassed to sin in front of his friend]. Rabbi Shimon says: Also, one man may be alone with [a woman and certainly with] two women (see Tosfot Yom Tov), provided his wife is [also] with him, and he may sleep with them in an inn because his wife watches him. A man may be alone with his mother and his daughter and he may sleep with them [i.e., a minor son with his mother or a father with his minor daughter, even in] close contact, but when they grow up [into adulthood, or when she is embarrassed to be exposed before her son], she must

ואחד כונס. וכן האשה שנתנה רשות לשלוחה לקדשה, והלכה וקדשה את עצמה, אם שלה קדמו, קדושיה קדושין. ואם של שלוחה קדמו, קדושי קדושין. ואם אינו ידוע, שניהם נותנין לה גט. ואם רצו, אחד נותן לה גט ואחד כונס: **י** מי שיצא הוא ואשתו למדינת הים ובא הוא ואשתו ובניו ואמר, אשה שיצאת עמי למדינת הים הרי היא זו ואלו בניה, אינו צריך להביא ראיה לא על האשה ולא על הבנים. מתה ואלו בניה, מביא ראיה על הבנים ואינו מביא ראיה על האשה: **יא** אשה נשאתי במדינת הים הרי היא זו ואלו בניה, מביא ראיה על האשה ואינו צריך להביא ראיה על הבנים. מתה ואלו בניה, צריך להביא ראיה על האשה ועל הבנים: **יב** לא יתיחד אדם עם שתי נשים, אכל אשה אחת מתיחדת עם שני אנשים. רבי שמעון אומר, אף איש אחד מתיחד עם שתי נשים בזמן שאשתו עמו וישן עמהם בפנדקי, מפני שאשתו משמרתו. מתיחד אדם עם אמו ועם בתו, וישן עמהם בקרוב בשער. ואם הגדילו, זו ישנה בכסותה וזה ישן

רבנו עובדיה מברטנורא

עצמה. דאי אשמועינן באב, ה"א אב דקים ליה ביוחסין, וכשמצא מיוחד זה קידשה לו, הוא דאמרינן דבטל את השליח, אבל אתתא דלא קים לה ביוחסין אע"ג דקדשה את עצמה לא סמכה על קדושיה ולא בטלה את השליח, דסברה דלמא משכח שליח אדם מיוחד מזה. ואי אשמועינן בדידה, הוה אמינא משום דאתתא דייקא ומנסבא, כי קדשה עצמה בטלה את השליח, אבל אב דלא קפיד על בתו אם תנשא לבעל כל דהו, לא בטליה לשליחות דשליח, והאי דקדים וקדשה, סבר דלמא לא משכח, צריכא: **י** אינו צריך להביא ראיה לא על האשה. שהיא מיוחדת, שכבר בדקה כשנשאה: **ולא על הבנים**. בבנים קטנים שכרוכים אחרי אמן: **יב** לא יתיחד איש אחד עם שתי נשים. מפני שדעתן קלה ושתייהן נחוות להתפתות: **אבל אשה אחת מתיחדת עם שני אנשים**. שהאחד בוש מחברו. ופסק ההלכה, לא תתיחד אשה אחת עם שני אנשים, וכ"ש איש אחד עם ב' נשים. אלא א"כ היו שתי הנשים צרות או יבמות, או אשה ובת בעלה, או אשה וחמותה, או אשה עם תינוקת שיודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה, לפי שאלו שונאות זו את זו, ומתיראות זו מזו. וכן היא מתיראות מן הקטנה שמא תראה ותגיד. ומלקים על יחוד הפנויה, ועל יחוד עם העריות, חוץ מאשת איש שאין מלקין עליה שלא להוציא לעז על בניה. ומותר להתיחד עם הבהמה ועם הזכר, שלא נחשדו ישראל על הזכור ועל הבהמה: **הגדילו זו ישנה בכסותה וכו'**. והוא שתהיה הבת מי"ב שנה ויום א', והבן

sleep in her garment and he, in his. (13) An unmarried man must not be a teacher [of small children because of the constant interaction with their mothers, as their mothers often bring them to school] nor may a woman be a teacher [of small children because of the contact with their fathers or older brothers]. Rabbi Eliezar says: Also one who has no wife [i.e., his wife is not present with him] must not be a teacher [of small children; the *halachah* does not follow Rabbi Eliezer]. (14) Rabbi Yehudah says: An unmarried man must not tend to cattle nor may two unmarried men sleep together under the same cover, but the Sages permit it [the *halachah* follows the Sages]. One whose business is with women must not be alone [even] with [many i.e., even with more than

two] women and one should not teach his son a trade that would require him to be [exclusively] around women. Rabbi Meir says: One should always teach his son a clean and simple profession and pray to the One to whom [all] wealth and property belong. For there is no profession that does not contain both poverty and wealth, for poverty is not due to [a person's] profession nor is wealth due to [a person's] profession, rather it all depends on one's merit. Rabbi Shimon ben Eliezer says: Have you ever seen a wild beast or a bird engage in a profession? Yet they are sustained without worry. And are they not created only to serve me? While I was created to serve my Master, surely then, [does it not follow] that I should make a living without worry?! But because I have behaved improperly, I destroyed my livelihood. Abba Gurion of Zadian said in the name of Abba Guria, One should not teach his son [to be] a donkey-driver, camel-driver, [or] potter [who travels from town to town to sell his wares, since those who travel from place to place usually spend the night on the road and sometimes may take wood or produce from private lands for food and shelter]. [Nor should he teach his son to be a] sailor, shepherd or shopkeeper, because their profession is the profession of robbers [the shepherd occasionally grazes animals on private fields and the shopkeeper

רבנו עובדיה מברטנורא

מ"ג שנה ויום א'. ובזמן שהיא בושה לעמוד לפני ערומה, אפילו בפחות מכן ישנים הוא בבגדו והיא בבגדה: **יג רווק**. פנוי בלא אשה: **לא ילמד סופרים**. לא ירגיל עצמו להיות מן הסופרים, כלומר מלמד תינוקות. מפני אמותיהן של תינוקות שמצויות אצלו להביא את בניהן אל בית הספר: **אף מי שאין לו אשה**. אע"פ שאינו פנוי אלא יש לו אשה ואינה שרוייה עמו לא ילמד סופרים. ואין הלכה כרבי אליעזר: **יד וחכמים מתירין**. והלכה כחכמים. שלא נחשדו ישראל על הזכור: **כל שאומנתו בין הנשים**. שמלאכת אומנתו נעשית לנשים, והנשים צריכות לו: **לא יתיחד עם הנשים**. ואפילו עם הרבה נשים. לפי שלבן גס בו ומחפות עליו. ואילו אינש אחרינא עם שתי נשים תנן דלא, שלש

בכסותו: **יג** לא ילמד אדם רוק סופרים, ולא תלמד אשה סופרים. רבי אליעזר אומר, אף מי שאין לו אשה, לא ילמד סופרים: **יד** רבי יהודה אומר, לא ירעה רוק בהמה, ולא יישנו שני רוקים בטלית אחת. וחכמים מתירין. כל שעסקיו עם הנשים, לא יתיחד עם הנשים. ולא ילמד אדם את בנו אמונות בין הנשים. רבי מאיר אומר, לעולם ילמד אדם את בנו אמונות נקיה (וקלה), ויתפלל למי שהעשר והנכסים שלו, שאין אמונות שאין בה עניות ועשירות, שלא עניות מן האמונות ולא עשירות מן האמונות, אלא הכל לפי זכותו. רבי שמעון בן אלעזר אומר, ראית מימך חיה ועוף שיש להם אמונות, והן מתפרנסין שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני, אינו דין שאתפרנס שלא בצער, אלא שרעותי מעשי וקפחתי את פרנסתי. אבא גרין אש צדין אומר משום אבא גריא, לא ילמד אדם את בנו, חמר, גמל, ספר, ספן, רועה, וחנוני, שאמנותן

sometimes may add water to wine]. Rabbi Yehudah says, in his name [i.e., Abba Guria]: Most donkey-drivers are wicked, while most camel-drivers [usually travel in dangerous areas, such as deserts and therefore are God fearing and] are worthy men and [so too,] most sailors are pious. The [one who considers himself to be the] best of doctors is destined for *Gehenna* [since he does not confer with other doctors, he may, at times, kill rather than save his patients (Tiferet Yisrael and Maharsha) and the worthiest of butchers is Amalek's partner [has a cruel nature]. Rabbi Nehorai says: I push aside every trade in the world and teach my son only Torah, for man enjoys its rewards in this world, while the principal remains for him in the World to Come. But regarding all other professions, this is not so, for when a man falls ill or reaches old age or suffering and cannot engage in his craft, he dies of hunger. But the Torah is not so, for it guards him from all evil in his youth and provides him a future and hope in his old age [even when he no longer can study, he is maintained as a reward of his previous study of Torah]. What is said regarding his youth? "They who wait for the Lord shall renew their strength." (Isaiah 40:31) Regarding his old age what is said? "They shall still bring forth fruit in old age." (Psalms 92:15) And thus it is said of our father Avraham, "And Avraham was old, well advanced in years and the Lord had blessed Avraham with everything." (Genesis 24:1) We find that our father Avraham observed the whole Torah before it was given, for it is written "Because Avraham listened to My voice and kept My charge, My commandments, My statutes and My laws." (Genesis 26:5)

רבנו עובדיה מברטנורא

וד' שפיר דמי. ורמב"ם פירש דלא שרינן אפילו משום כדי חייו להתיחד עם הנשים הואיל ופרנסתו מהן: **חמור גמול וספן.** כל אלו אומנות לסטות, כשלנן בדרכים נכנסים ולוקטים עצים ופירות מן הכרמים. ועוד שנשכרים לבני אדם ומעבירין על תנאם: **רועה.** (בהמות שלו) שמעביר הבהמות לרעות בשדה אחרים: **חנוני.** מלומד באונאה, להטיל מים ביין, וצרורות בחיטין. שחייב אדם ללמד את בנו אומנות נקיה:

Gemara Kiddushin 82a-b

גמרא קדושין דף פא.

The Rabbis taught: One whose business is with women has a bad character. Rabbi Meir says, A person should always teach his son a

clean and easy craft,

אמנות לסטים. רבי יהודה אומר משמו, החמרים, רבן רשעים, והגמלין, רבן כשרים. הספנין, רבן חסידים. טוב שברופאים, לגיהנם. והכשר שבשבתיים, שתפו של עמלק. רבי גהוראי אומר, מניח אני כל אמניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרה קימת לעולם הבא. ושאר כל אמניות אינן כן. כשאדם בא לידי חלי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו, הרי הוא מת ברעב. אבל התורה אינה כן, אלא משמרתו מקל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקנה בזקנותו. בנערותו מהו אומר, (ישעיה מ) וקני ה' יחליפו כח. בזקנותו מהו אומר, (תהלים צב) עוד ינובון בשיבה. וכן הוא אומר באברהם אבינו עליו השלום, (בראשית כד) ואברהם זקן, וה' ברך את אברהם בכל. מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כלה עד שלא נתנה, שנאמר, (שם כו) עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמתי מצותי חקותי ותורתי:

and pray to the One to whom wealth and possessions belong, for neither poverty nor wealth is due to the craft, but from Him to whom wealth and possessions belong, as it is said, "The silver is Mine, and the gold is Mine, says the Lord of Hosts." (Haggai 2:8) It was taught: Rabbi Shimon ben Elazar says, In my entire lifetime I have not seen a deer engaged in drying packed figs, a lion carrying burdens, or a fox as a shopkeeper, yet they have livelihood without trouble, though they were created only to serve me, while I was created to serve my Maker. If these, which were created only to serve me, have a livelihood without trouble, how much more so should I, who was created to serve my Maker, have a livelihood without trouble. But it is [not so] because I have acted wickedly and destroyed my livelihood, as it is said, "your iniquities have turned away these things." (Jeremiah 5:25) It is taught:

Rabbi Nehorai says, I abandon all trades in the world and teach my son only Torah, for every trade in the world is of avail to man only in his youth, but in his old age he is exposed to hunger. The Torah, however, is not so: it stands by him in his youth and gives him a future and hope in his old age. Of the time of his youth what is said? "But those that wait upon the Lord shall renew their strength; they shall mount up with wings as eagles." (Isaiah 40:31) Of his old age what is said? "They shall still bring forth fruit in old age; they shall be full of sap and green." (Psalms 92:15)

וזהו בחקתי דף קי"ג ע"ב

פתח רבי יצחק ואמר (שיר השירים ב) דומה דודי לציבי או לעופר האילים הגה זה וגומר. וזכאין אינון ישראל דזכו דמשכונא דא למחוי גבייהו מן מלכא עלא דאף על גב דאינון בגלותא קדשא בריד הוא אתי בכל ריש ירחי ושבתי וזמני לאשגחא עליהו ולאסתכלא בההוא משכונא דאית ליה גבייהו דאיהו כסופא דיליה. למלכא דסרחת מטרוניתא אפקה מהכליה מה עבדת נטלת ברה דיליה כסופא דמלכא רחיקא דיליה ובגין דדעתא דמלכא עלה שבקיה בידהא. בשעתא דסליק רעותא דמלכא על מטרוניתא ועל בריה הוא סליק אגריין ונחית דרגין וסליק כותלין לאסתכלא ולאשגחא בין נוקבי כותלא עלייהו בין דחמי לון שארי בכי מאחורי קוסטי כותלא ולבתר אזיל ליה כד ישראל אף על גב דאינון נפקו מהכליה דמלכא ההוא משכונא לא שבקו ובגין דרעותא דמלכא עליהו שבקיה עמהון. בשעתא דסליק רעותא דמלכא קדישא על מטרוניתא ועל ישראל סליק אגריין (מקפץ) על הגבעות) נחית דרגין וסליק כותלין לאסתכלא ולאשגחא בין קוסטי כותלא עלייהו בין דחמי לון

ויבקש רחמים למי שהעושר והנכסים שלו שאין עניות מן האומנות. ואין עשירות מן האומנות. אלא למי שהעושר שלו שנאמר (חגי ב) לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות. תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר מימי לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושוועל חנוני והם מתפרנסים שלא בצער והם לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני. ומה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער ואני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי. שנאמר (ירמיה ה) עונותיכם הטו אלה. תניא רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבועולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שכל אומנות שבועולם אין עומדות לו אלא בימי ילדותו. אבל בימי זקנותו הרי הוא מוטל ברעב אבל תורה אינה כן. עומדת לו לאדם בעת ילדותו. ונותנת לו אחרית ותקנה בעת זקנותו. בעת ילדותו מהו אומר (ישעיה מ) וקני ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים. בזקנותו מהו אומר (תהלים צב) עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו:

שְׂאֵרֵי וּבְכֵי הָדָא הוּא דְכַתִּיב דּוּמָה דּוּדֵי לְצַבִּי אוּ לְעוֹפֵר הָאֵילִים לְדַלְגָּא מְכוּתְלָא לְאִיגָרָא וּמְאִיגָרָא לְכוּתְלָא הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כּוּתְלָנּוּ בְּבֵתֵי כְנִסְיֹת וּבְבֵתֵי מִדְרָשׁוֹת. מְשַׁנֵּיחַ מִן הַחֲלוּנוֹת (דְּוֹדָא בִּי כְנִשְׁתָּא בְּעֵינָא חֲלוּנוֹת) מְצִיז מִן הַתְּרַבִּים לְאַסְתְּבָּלָא וּלְאַשְׁתָּחָא עֲלֵיהּ. וּבְגִין כִּד יִשְׂרָאֵל בְּעוּ לְמַחְדֵּי כְּהוּא יוֹמָא דְאִיגָהוּ יְדַעֵי דָא וְאִמְרֵי (תְּהֵלִים קִיח) זֶה הַיּוֹם עֲשֵׂה יְיָ נִגְיִלָה וְנִשְׁמָחָה בּוֹ:

Yosef Le-Chok

יוסף לחוק

Ethical Teaching:

מוסר

Sefer Chasidim, Chapters 45, 46

ספר חסידים סימן מה מזו

A person should always pray that no calamity occur through him. For example, King Asah made a pit in Ramah and Yishma'el ben Nitanyah filled it with corpses (I Kings 15; Jeremiah 41:9). Because he [King Asah] sinned by relying on Ben Hadad, the king of Aram, this was brought about through him. For benefit is brought about by the meritorious and harm is brought about by the guilty. Go and learn from David: Even though the Torah said, "If someone is about to kill you, go first and kill him" [based on Exodus 22:1], he did not want to kill Shaul when he found him lying asleep in the field (I Samuel 26:7). He said, If I kill him to protect myself, it will be a calamity for all of Israel, because the nations will gather against them and fight them. It is better that I be killed and that no calamity come through me. So too, we find with Mordechai: "But Mordechai would not arise or move" (see Esther 3:2; 5:9). He said, "If I stand up for him, everyone will bow down to idolatry. Better that I be killed and let no calamity

לְעוֹלָם יִתְפַּלֵּל אָדָם שֶׁלֹּא תִבֵּא תִקְלָה עַל יְדוֹ כְּגוֹן הַמֶּלֶךְ אָסָא עֲשֵׂה בּוֹר בְּרַמָּה. מְלֹאָהּוּ יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נִתְנִיָּה חֲלָלִים לְפִי שְׁחֻטָּא עַל שְׁנַשְׁעֵן עַל בֶּן הַדָּד מֶלֶךְ אַרָם גְּלָגְלוּ זֶה עַל יְדוֹ שְׁמַגְלָלִין זְכוֹת עַל יְדֵי זָכָאֵי וְחוּבָה עַל יְדֵי חַיִּיב. צָא וּלְמַד מִדָּוִד אִף עַל פִּי שְׂאִמְרָה תּוֹרָה אִם בָּא לְהוֹרֵגְךָ הַשֶּׁפֶם לְהוֹרֵגוֹ לֹא אָבָה לְהַרוֹג אֶת שְׂאוּל שְׁמִצָּאוּ יִשָּׁן שׁוֹכֵב בְּמַעְגָּל. אָמַר אִם אֲהַרְגֶנּוּ מִפְּנֵי תִקְנִיתִי יְהִי תִקְלָה לְכָל יִשְׂרָאֵל שְׂיִאֲסֹפוּ עֲלֵיהֶם גּוֹיִם וְיִלְחָמוּ בָּם. מוֹטֵב שְׂאֲהַרְגֵנּוּ וְאֵל יָבֵא תִקְלָה עַל יְדֵי. וְכֵן מְצִינוּ בְּמִרְדְּכַי וּמִרְדְּכַי לֹא קָם וְלֹא זָע. אָמַר אִם אֶקוּם מִפְּנֵי יִשְׁתַּחֲוּוּ הַכָּל לְעַבּוֹדַת אֱלִילִים מוֹטֵב שְׂיַהַרְגֶנּוּ וְאֵל תִּבֵּא תִקְלָה עַל יְדֵי: כָּל מַעֲשֵׂיךָ יְהִיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם. לֹא יְהִיָּה אָדָם הוֹלֵךְ לְאָכּוֹל אוּ לִישָׁן וּכְוֹנֵתוֹ שְׂיַהֲיֶה בְּרִיא וְשָׁמֵן לְעֶסוֹק בְּדַבְרֵי הָעוֹלָם הַזֶּה וּלְהִיּוֹת רוֹדֵף אַחַר הַמָּמוֹן אֲלֵא יֹאמַר אִישָׁן וְאוֹכֵל כְּדֵי שְׂאוּכַל לְעַמּוֹד בִּירָאת בּוֹרָאֵי וּלְעֶסוֹק בְּתוֹרָתוֹ וּמִצְוֹתָיו. וּבְשִׁהוּא נוֹטֵל יְדֵיו אוּ בְשִׁמְבָרְךָ עַל הַפִּירוֹת אוּ עַל הַמִּצְוֹת

come because of me." "Let all your actions be for the sake of Heaven." A person should not eat or sleep with the intention that he should be healthy and stout in order to occupy himself with worldly matters and pursue wealth. Rather, one should say, I will sleep and eat so that I will be able to stand in fear of my Creator and occupy myself with His Torah and His commandments. When one washes his hands or says a blessing on fruit or on the doing of some commandment — blessings which everyone knows fluently — he should concentrate on

saying the blessing for the sake of his Creator who has done wondrous kindness with him and has given him the fruit or the bread to benefit from, or who commanded him to perform this act.

Practical Law:

Rambam, Laws of Prayer, Chapter 5

(1) One should not stand in a place three handbreadths or higher and pray, nor on a bed, a bench, or on a chair. If a structure is tall, if it is four cubits by four cubits, which is the [minimum] size of a building, it is like an upper story, and it is permitted to pray in it. So too, if it is surrounded by partitions on all sides, even though it is not four cubits by four cubits, it is permitted to pray there because its height is not noticeable, for it has been separated into its own domain. (2) If laborers are working at the top of a tree, at the top of a course of stones, or at the top of a wall when the time for prayer comes, they come down, pray, and return to their work. But if they are at the top of an olive tree or at the top of a fig tree, they pray in their places because there is much trouble [in climbing down]. What do they pray? If they are working only for their meal, they pray three prayers of nineteen blessings [i.e., *shachrit mincha and ma'ariv*]. If they are working for payment, they pray “Grant us understanding” [an abridged form of the *Shmonah Esreh* prayer]. In either case, they

do not designate a prayer leader and they do not raise their hands [for the blessing of the *kohanim*]. (3) What is [the requirement for] the modulation of the voice? One should not raise his voice when he is praying, nor should one pray [silently] in his heart. Rather, one should articulate the words with his lips and make them audible to himself in a whisper. One should not make his voice audible [to others] unless he is sick or unless he cannot concentrate if he does not make his voice audible; then it is permissible, provided that he is not [praying] in a Congregation, so that the minds [of the congregants] not be confused because of him.

הַשְּׁגוּרוֹת בְּפִי כָּל הָאָדָם יִכּוּן לְבוֹ לְבָרֵךְ לְשֵׁם בּוֹרְאוֹ אֲשֶׁר הִפְלִיא חֲסֵדוֹ עִמּוֹ וְנָתַן לוֹ הַפִּירוֹת אֹו הַלֶּחֶם לְיִהְיֹוֹת מֵהֶם וְצָוָהוּ אֶת הַמִּצְוֹת:

הלכה

הרמב"ם הלכות תפלה פרק ה

א לא יעמוד במקום גבוה שלשה טפחים או יותר ויתפלל. לא על גבי מטה ולא על גבי ספסל ולא על גבי כסא. היה בנין גבוה אם יש בו ד' אמות על ד' אמות שהוא שיעור הבית הרי הוא כעליה ומותר להתפלל בו. וכן אם היה מוקף מחיצות מכל רוחותיו אף על פי שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות מותר להתפלל בו מפני שאין גובהו ניכר שהרי חלק רשות לעצמו: ב האומנין שהיו עושין מלאכה בראש האילן או בראש הנדבך או בראש הכותל והגיע זמן תפלה יורדין למטה ומתפללין וחוורין למלאכתן. ואם היו בראש הזית או בראש התאנה מתפללין במקומן מפני שטרחן מרובה. ומה הן מתפללין אם היו עושין בסעודתן בלבד מתפללין שלש תפלות של תשע עשרה ברכות. היו עושין בשכרן מתפללין הביננו ובין כך ובין כך אין יורדין לפני התיבה ואין נושאים את כפיהן: ג השויית הקול כיצד לא יגביה קולו בתפלתו ולא יתפלל בלבו אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש. ולא ישמיע קולו אלא אם בן היה חולה או שאינו יכול לכונן את לבו עד שישמיע קולו הרי זה מותר. ובלבד שלא יהא בצבור כדי שלא תסרך דעתן מקולו: